

Kitap ýakmagyňam taryhy bar!

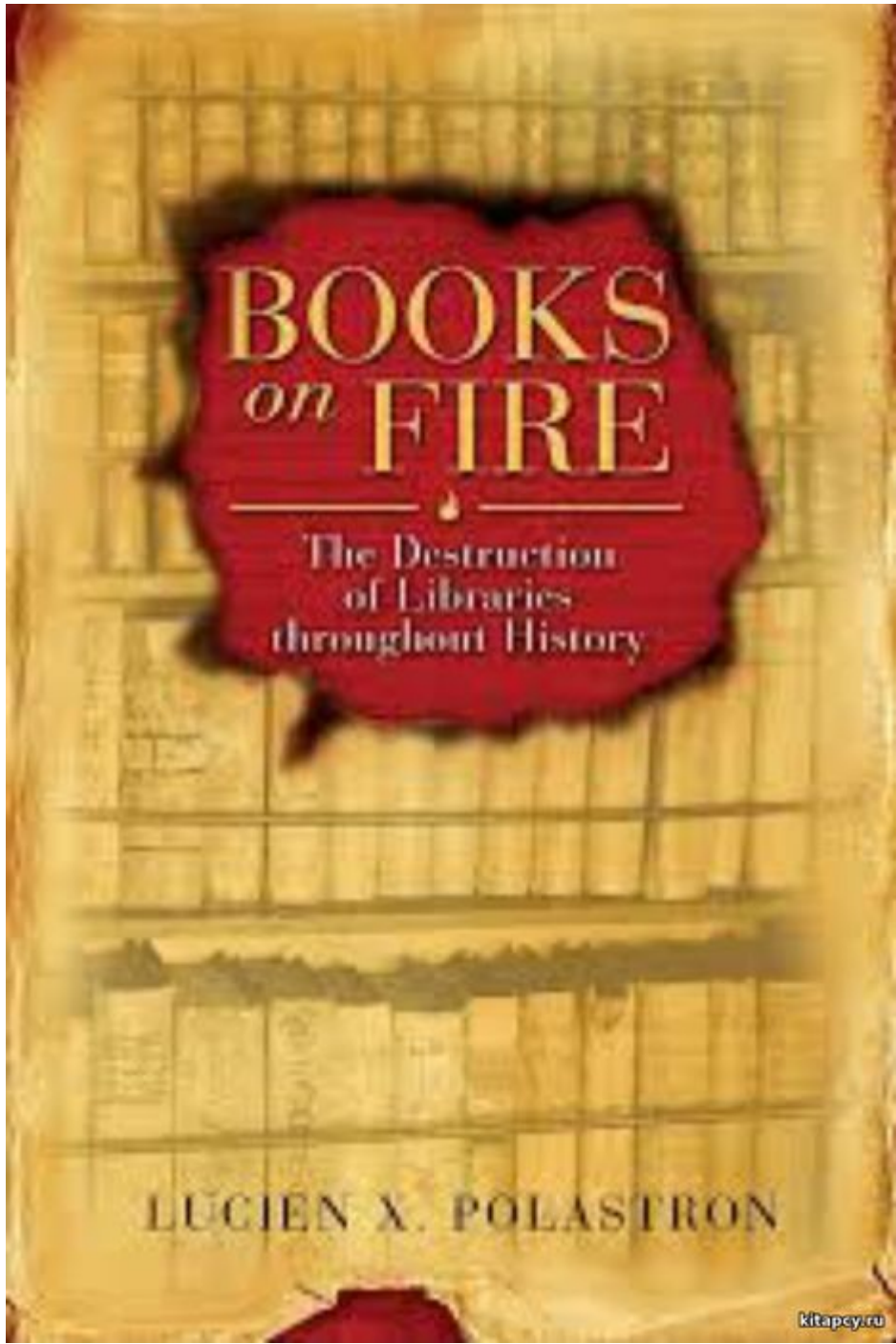
Category: Kitapcy, Nukdaýnazar, Söhbetdeşlik, Sözler

написано kitapcy | 26 январа, 2025

Kitap ýakmagyňam taryhy bar! KITAP ÝAKMAGYŇAM TARYHY BAR!



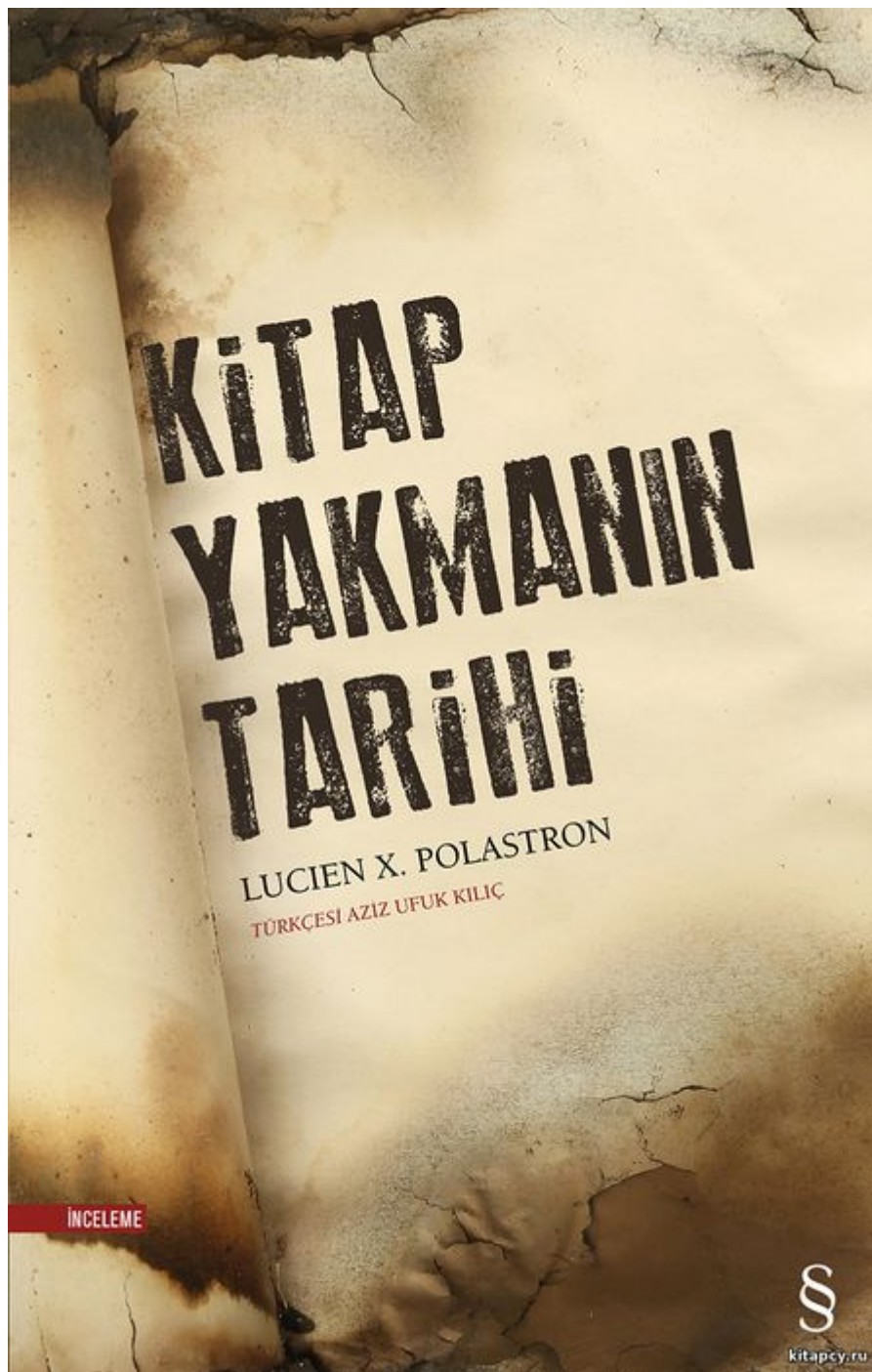
Alym ýazyjy Lýusen Polastron bilen kitap ýakmagyň taryhy boýunça gürrüňdeşlik geçirdim. Gürrüňimizde nasistleriň köpçülikleýin kitap ýakma çäreleride bar, YŞYD-niň edendidiçilikli kitaphana talaňçylyklary-da bar... Ýazyjynyň pikiriçe uzak wagtlyk «aşa garyplaşmaga» getirjek sanly ulgama geçme prosesi-de ýakynlaşyp gelýän howplardan...



BOOKS *on* FIRE

The Destruction
of Libraries
throughout History

LUCIEN A. POLASTRON



Lusýen Polastronyň «Everest» neşirýatyndan çykan «Kitap ýakmagyň taryhy» kitabynda kitapsöýüjileriň başdan geçiren iň uly gorkusyny gürrüň berilýär we kitaplaryň, käwagtam uly-uly kitaphanalaryň adamyň ownuk bedinebislikleri zerarly wagşyýana ýok edilmeginden söz açýar. Ýazyjy «Hemmeler ýaly menem Aleksandriýa ýa-da Sin Şihuandi kitaphanalarynyň tragiki kyssasyndan habarlydym. Birdenem kagyzyň ewolýusion taryhy bilen içgin gyzyklanmaga başladym. Aýry-aýry ýurtlarda we döwürlerde bolup geçrn san-sajaksyz kitap genosidi wakalarynyň üstünden bardym» diýýär. Gürrüň gidýän wakalaryň köplügi üçinem elimizdäki kitaby ýazmaga başlan Polastron bilen «kitap

ýakmak» diýilýän adamzada garşy edilýän gabahat jenaýat hakda pikir alyşdyk.

– «Okamagyň taryhyny» ýazan meşhur edebiýatçy Alberto Manguel bilen bir söhbetdeşlik gurapdym. Jemgyýetiň ýazmanam ýaşap biljekdigini, emma hiç bir jemgyýetiň okaman ýaşap bilmejekdigini, şonuň üçinrm okamagyň ýazmakdan öňde gelýändigini aýdypdy. Makullaýarsyňyzmy?

– Çeper edebiýatyň bolan, ýöne ýazuwyň bolmadyk wagtlary bardy. Ýagny, adamlar hekaýatlary okanokdy, diňleýärdi. Şeýle ýagdaýda okamagyň esasy şert däldigini aýdyp bilersiňiz. Beýleki bir ýandan pikirleri we oý-hyýallary döretmäge ukyply adam bolmasa, ol ýerde hiç zat ýokdugyny aňladýar. Şeýle jemgyýet bar bolmagam mümkin, ýöne biz oňa ýeke sözde «warwar» diýýäris.

– Taryhyň bize mälim ilkinji kitaphanasy hasaplaýan legendar Aleksandriýa kitaphanasy üç gezek ýakyldy. Şeýdibem birgiden gymmatly eser ýom-ýok boldy. Ol ýerde näme boldy we kim tarapyndan ýok edildi?

– Ol kitaphananyň ýok edilişi umuman alanda fantastiki hekaýat. Ýok ediş müň ýyla golaý wagt dowam edipdir. Birden köp wakanyň gürrüňi gidýär, gadymy müsüt melikesi Kleopatranyňrazylygy bilen Rimdäki kitaphana üçin kitap ogurlan Ýuliy Sezaryň sebäp bolup gereginden artyk dilr düşen ýangyny ýaly... Imperatorlar we ýepiskoplar sebäpli bolup geçen san-sajaksyz kitap ýakma wakalary-da hasaba alnypdyr. Elbetde, energetika çeşmeleriniň ýoklugy we fiziki çüýremeler-de kitaplaryň ýitip-ýok bolup gitmeginde uly rol oýnapdyr. Araplaryň hammamlaryny kitap ýakyp gyzdyrandyklary hakdaky meşhur hekaýat barada aýdar bolsak, ol gepsiz-gürrüňsiz fantastikadyr.

– Nämüçin kitaphanalara zerurlygymyz bar diýsem, näme jogap berersiňiz?

– Gidip ol ýerden okamaga kitap almasagam, golaýda-bir ýerde kitaphananyň bardygyny bilmegem ömrümize ömür goşar. Başgaça

aýdanda, jennete ynanmak şu biderek dünýäniň az-owlagam bolsa dert-aladasyny ýeňledýär-ä, ine şoň ýaly.

– Kitaplaryň hersini aýry-aýry ylmy çeşme hökmünde göz önüne getirsek, jennetiň bag-bakjasynda ösýän we miwesi gadagan edilen Ylym agajy ýadyma düşýär. Şol manyda alanda kitap ýakmagam ylym-bilimi adamzada gadagan etmegiň bir görnüşi bolanokmy?

– Gorkunç, ýöne şeýle! Hakykatlary bilmek adamlary gulçulykdan çykarýar, şonuň üçinem dünýäni elinde saklamak isleýänleriň gazaply basyşyna duçar bolup biler. Adamzadyň erkinleşmegine ýardam edendigi üçin jezalandyrylan Prometeýi ýatdan çykarmalyň.

– Kitap ýakmaga Gündogarda köp gabat gelýärismi ýa Günbatarda?

– Musulmanlyk, hristianlyk, iudaizm ýaly dinleriň hiç biriniňem ýüzüniň ýuwarlygynyň ýokdugyny aýdýarsyňyz... Sanamaly bolsa, hristianlyk hülgentlik etmekde birinji ýerde durýar. Diňe Ýewropada, Ispaniýada, Aleksandriýada ýok edenlerini däl, maýýalar ýaly bizden alysdaky medeniýetleri-de ýok edendigini hasaba goşuň. Şeýle-de käte dini syýasatdan aýyrmak kyn bolýar. Kitaphanalar hiç bir dinj ynanjy bolmadyk Hytaýda-da ýok edildi. Ýakyn wagtda YŞYD-niň Mosulda eden gabahatlyklaryndan ýola çyksak, diniň käte häkimiýete barýan ýol hökmünde ulanylýandygyny aýdyp bileris.

– Ýakylan kitaplaryň görnüşi barada näme aýdyp biljek, taryhda dini kitaplar has köp edildimi ýa taryh, sungat, pelsepe kitaplary?

– Dogrusy, ýekän-ýekän okap aýyl-saýyl edenden tutuş ýyggyndylary otlamak has aňsat düşüpdür. Hülgentleriň okap-ýazmakdan başynyň çykandygyny aýdyp bolmaz. Ýörite toparlara bölmä 1933-nji ýylda nasistlerdr gabat gelýäris: Berlin awtodafesinde (inkwizitorlaryň jezalandyrmak üçin ýakýan ody) her bir ýazyjynyň we kitabyň ady üns bilen halka sesli okalyp berlipdir. Hawa, taryh, sungat, pelsepe kitaplary-da oda

atylypdyr.

– Bir mahallar bolandygy aýdylýan, emma ýakylyp-ýok edilendigi üçin hiç wagtam okap bilmejek kitaplarymyz hakda näme aýdyp biljek?

– Gadymy grek we latyn edebiýatyndan biziň günlerimize bary-ýogy az-uçuk böleginiň gelip ýetendigini bilýäris, emma bu ýitginiň sebäplerini doly anyklap bilemzok. Munda wagtyň hemme zady çüýredip taşlaýan akymynyňam roly az däl.

– Siziň pikiriňizçe XX-XXI asyryň iň ýigrenji kitap ýakma hadysalary haýsylar?

– Nasistleriň gowy oýlanyp-ölçerilen çäre bilen tapawudy dissiplinalardan kitaplary ýakmagy bilen fundamentalistleriň öňünden çykan islendik maglumatyny ýok etmeginiň haýsy biriniň has ýamandygyny saýgaryp bilemok. Iň erbedi-de, arhaiki nukdaýnazarlaryň ýakyn wagtlarda-da ýüze çykyşyna şaýat bolmak. Modernizm nadanlykdan üstün çykyp bilmedi.

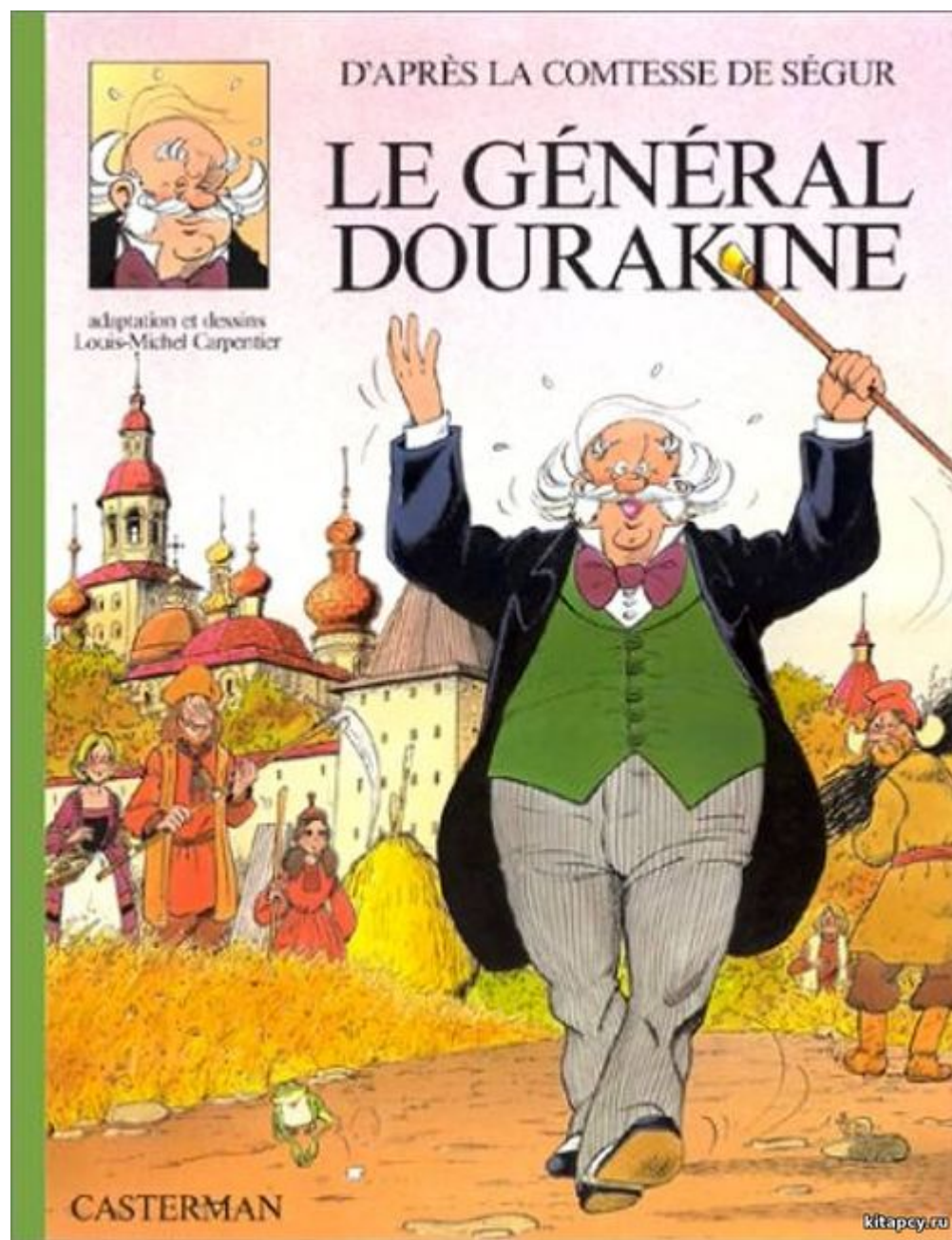
– Kitaplary goramagyňam taryhy barmy we şol taryhdan gyzykly maglumatlary aýdyp bilersiňizmi?

– Seýregrägem bolsa bar. Ajaýyp Abi Warburg adyndaky kitaphananyň Gamburgdan 531 sany gaýyga ýüklenip Londona daşalşy ýaly... Bu kitaphana häzirem şol ýerde. Fransiýanyň Döwlet kitaphanasynyň iň gymmatly jiltleriniň töweregindäki howlulara daşalmagy-da bar. Emma iki wakada-da muny amala aşyrmak üçin baý bankirleriň goldawyna ýa-da güýçli döwletiň hemaýatyna mätäçlik duýpupdy. Birem, elbetde, ýeterlik wagta.

– Kitaplar bilen araňyz niçik? Ölemen kitaphondygyňyzy çak edýärin. Okamak hakda nämeleri aýdyp biljek?

1950-nji ýylda ejem okan ilkinji kitabymy gizlinlik bilen alyp berdi. Hawa, gizliklik bilen. Sebäbi kakam alty ýaşlyja çaga üçin kitaba pul sowmagyň geregi ýok hasap edýärdi. Segur Kontesiniň çagalar üçin ýazan «Le Général Dourakine» romany

meniň üçin jadylaýjy okama synagy boldy. Şeýle-de, kitap meniň körpe gözlerime obýekt hökmünde-de eý görnüpdi. Oňa eliňi degirmek, eliňde saklamak mende kitaplaryň hemmesiniň gymmatlydygyna bolan ynanç döretdi. Şol günden bärem arman-irmän sahypalaryň arasynda gizlenen syry gözleýärim, jadyňy açýaryn. Häzir on müňden gowrak kitabym bar we haçan eline täze kitap düşende birinji kitap okan günümdeki tolgunmany başdan geçirýärim.



- Kitaphanaňyzda hökmany bolýmaly hasaplaýan kitaplaryňyz barmy?
- Sözlükler we ensiklopediýalar. On jiltiden on ýedi jilte

çenli diwarymyň tutuş ýüzi bular bilen örülen. Olaryň her sahypasy özbaşyna bir dünýä.

– Aýdanlaryňyzdan aňlaýsma görä, kitap näzik hem ynjyk närse. Suwa, oda we beýleki tebigy täsirlere döz gelip bilmeýär. Aňsat ýok edip bolýar. Şeýle ýagdaýda kitaplary elektronlaşdyrmak maglumatlary gorap saklamak üçin has ygtybarly çäre boldugy bolmazmy?

– Ýanan kitaphanalardan jiltleriň gyra-bujagyndan we arkasyndan başga ähli kitaplaryň zyýan görmän galan ýagdaýlary bar. Jiltlenmedik kitaplar bolsa aňsat ýanýar, emma käwagt ýangyn söndüriji gullugyň sepyän suwy ýangynyň odundan kän zyýan edýär. Bütün bu zatlara garamazdan uly kitaphanalar howpsuzdyr, çünki zamanabap iň soňky tehnologiýalar bilen goralýar. Kitaplaryň elektronlaşdyrylmagy meselesi barada aýdanda bolsa, munuň diýseň howply çykalga boljagyndan gorkman duramok. Bular ýaly açyşlaryň nähili çalt könelýändigini bilýäris. Tekstleri iki arka nesilden soň okap boljagyna hiç kim kepil geçip bilmez, elbetde, ýene on ýyldan soň täze çeşmä geçirilmedik ýagdaýynda. Beýleki bir ýandan munuň maddy yükünde çökder. NASA maglumatlary gorap saklamak üçin her ýyl milliardlarça dollar harçlaýar.

– Okamagyň hemişeki ýollaryny maslahat berýärsiňiz-dä?..

– Dagy näme. Sanly ulgam medeniýeti sözleriň gysgaldylyp ýazylmagyna, söz baýlygynyň örüsiniň daralmagyna sebäp bolýar, tiz wagtdan “baza garyplygy” ýaly ýagdaýa duçar bolup bileris. Netijede hemmämiziň bilýän we söýýän çeper edebiýatymyzyň ösüşi diňe kagyздan edilen kitaplar bilen mümkin boldy.



GÜLENAY BÖREKÇİ

HABER
TÜRK

Gülenay BÖREKÇİ / HT PAZAR
gborekci@htgazete.com
24.05.2015 ý. Söhbetdeşlik